

บทที่สอง

รัฐ

ในบทนี้จะอธิบายถึงหัวข้อดังต่อไปนี้

1. ความหมายของ “รัฐ” (La notion d’Etat)
2. องค์ประกอบทางสังคมวิทยาของรัฐ (Les éléments sociologiques de l’Etat)
3. รูปแบบของรัฐ (La Formes de l’Etat)
4. “รัฐ” ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2521

2.1 ความหมายของ “รัฐ” (La notion d’Etat)

มีนักวิชาการได้ให้ความหมายและคำนิยามของคำว่า “รัฐ” ไว้มากมาย อาทิ

— ศาสตราจารย์ André Hauriou และศาสตราจารย์ Jean Gicquel⁽¹⁾ ได้อธิบายไว้ว่า

“รัฐ คือรูปแบบของสังคมมนุษย์ที่สมบูรณ์เมื่อเปรียบเทียบกับอดีต แต่ลักษณะเช่นว่านี้ได้รับการปฏิเสธจากทฤษฎีมาร์กซิสต์”

— ศาสตราจารย์ H. Berthelemy⁽²⁾

อดีตคณบดี คณะนิติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยปารีส ได้อธิบายว่า “รัฐเป็นชาติที่ถูกจัดองค์การแล้ว”

— ศาสตราจารย์ A. Esmein⁽³⁾

นักกฎหมายรัฐธรรมนูญชาวฝรั่งเศสผู้มีชื่อเสียงกล่าวว่า “รัฐ คือสภาพบุคคลทางกฎหมายของชาติ”

— ศาสตราจารย์ G. Burdeau⁽⁴⁾

นักกฎหมายรัฐธรรมนูญชาวฝรั่งเศสอีกท่านหนึ่งได้อธิบายว่า “การวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “รัฐ” สำหรับนักนิติศาสตร์แล้ว เป็นเรื่องที่ชวนหรือดึงดูดให้ทำ การจะให้คำนิยามแก่ “รัฐ” จะทำได้ก็แต่โดยทางกฎหมาย แต่รัฐมิใช่เป็นการผูกขาดตัดตอนของวิชานิติศาสตร์

(1) André Hauriou et Jean Gicquel, *Droit Constitutionnel et Institutions Politiques*, 7e édition, Edition Montchrestien, Paris, 1980, p.92-97. อังโน โกลิน พลกุล, *กฎหมายมหาชนเบื้องต้น*, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : กรุงเทพฯ, 2525, หน้า 45-49.

(2) ไพโรจน์ ชัยนาม, *อ้างถึงแล้ว*, หน้า 233

(3) ไพโรจน์ ชัยนาม, *อ้างถึงแล้ว*, หน้า 234.

(4) ไพโรจน์ ชัยนาม, *อ้างถึงแล้ว*, หน้า 236.

รัฐเป็นเรื่องของความเป็นจริง และเป็นความหมายของถ้อยคำพร้อมด้วยกัน สำหรับระเบียบวิชาต่าง ๆ มากมาย แต่ที่เป็นของนิติศาสตร์โดยแท้ก็คือ การนิยามหรือวิเคราะห์ศัพท์คำว่า “รัฐ” เพราะก่อนสิ่งอื่นใด รัฐเป็นปรากฏการณ์ทางกฎหมาย ถ้าเราจะเอาเรื่องอื่น ๆ ที่อาจจะถูกนำมาเกี่ยวข้องกับรัฐในภายหลังแยกออกไปแล้ว รัฐจะเป็นความจริงตามกฎหมาย (réalité juridique) ฉะนั้นสิ่งที่เรามีสิทธิ์จะขอจากวิชานิติศาสตร์ได้ก็คือ คำนิยามอย่างหนึ่งที่จะใช้เป็นประโยชน์แก่ทุก ๆ คนได้ เป็นคำนิยามที่ตั้งอยู่บนสาระสำคัญของรัฐ ซึ่งอาจจะใช้แก่ศาสตร์พิเศษเฉพาะใด ๆ ก็ได้ ทุก ๆ ครั้งที่เราจะต้องทำความเข้าใจของคำว่า “รัฐ” ไม่อาจจะมิบทวิเคราะห์ศัพท์ได้หลาย ๆ อย่างตามนัยที่เราตกอยู่ และจะมีคำนิยามอย่างเดียวกันก็คือทางกฎหมายที่ควรจะให้ความพึงพอใจตามเงื่อนไขที่ถือว่าเป็นการช่วยให้ความคิดได้แลกเปลี่ยนขยายตัวออกไป”(1)

สำหรับนักกฎหมายรัฐธรรมนูญไทยที่มีชื่อเสียงท่านหนึ่ง คือ ศาสตราจารย์ ดร.สมภพ โทตระกิตย์(2) ได้อธิบายไว้ว่า: “ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า “รัฐ” ไว้มากมายแตกต่างกันไปสุดแล้วแต่จะพิจารณาจากทัศนะใด ๆ โดยทั่ว ๆ ไป “รัฐ” ได้แก่ คณะบุคคลซึ่งรวมกันเป็นปึกแผ่น มีความอิสระในดินแดนที่ตนเป็นเจ้าของและอยู่ภายใต้การปกครอง ซึ่งได้จัดไว้เป็นระเบียบเดียวกันทุกคน”

กล่าวโดยสรุป ความหมายของคำว่า “รัฐ” นั้น มีอยู่หลากหลาย แต่ในสาระสำคัญแล้ว ก็มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน

2.2 องค์ประกอบทางสังคมวิทยาของ “รัฐ” (Les éléments sociologiques de l’Etat)

ศาสตราจารย์ André Hauriou et Jean Gicquel(3)

ได้กล่าวว่า “องค์ประกอบทางสังคมวิทยาของรัฐที่สำคัญและจำเป็นมี 3 ประการคือ

1. องค์ประกอบทางด้านบุคคล ได้แก่ ประชากร หรือชาติ
2. องค์ประกอบทางด้านเนื้อหา ได้แก่ ดินแดน
3. องค์ประกอบทางด้านรูปแบบ ได้แก่ อำนาจทางการเมืองเฉพาะ หรืออำนาจอธิปไตย”

(1) Georges Burdeau, *Traité de Science politique*, L.G.D.J. Paris, Tome II, 196 0, pp. 161-1 62, et p.169. อ้างใน ไพโรจน์ ชัยนาม, อ้างถึงแล้ว, หน้า 236.

(2) สมภพ โทตระกิตย์, *กฎหมายรัฐธรรมนูญ*, คำสอนชั้นปริญญาตรี, ภาค 2, นำเขียนการพิมพ์, กรุงเทพฯ, 2512, หน้า 3.

(3) André Hauriou et Jean Gicquel, *op.cit.*, p.97.

ศาสตราจารย์ Claude-Albert Colliard

แห่งมหาวิทยาลัยปารีส (กฎหมายระหว่างประเทศ)⁽¹⁾ ได้อธิบายว่า “สาระสำคัญของรัฐก็คือ มีดินแดน (territoire) มีพลเมือง (population) มีอำนาจทางการเมือง (pouvoir politique)”

ศาสตราจารย์ ดร.สมภพ โหตระกิตย์⁽²⁾

ได้อธิบายไว้ว่า “ถ้าพิจารณาในทัศนะการเมืองและสังคมแล้ว อาจจำแนกสาระสำคัญของรัฐออกได้เป็น 3 ประการ คือ

(1) มีกลุ่มชุมชนหรือพลเมืองที่มีสัญชาติเดียวกันเป็นส่วนใหญ่ เพราะสัญชาติเป็นสิ่งผูกพันที่ถาวรสืบเนื่องต่อกันได้ และมีผลในทางกฎหมายและในทางการเมือง

(2) มีดินแดน ซึ่งหมายถึง ผืนแผ่นดินเป็นที่ที่ประชุมอาศัยทำมาหากินอยู่เป็นประจำ และมีอาณาเขตที่แน่นอน เพื่อใช้เป็นขอบเขตของการใช้อำนาจปกครอง

(3) มีรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการปกครอง รัฐบาลในที่นี้ไม่ได้หมายถึง คณะรัฐมนตรีเท่านั้น แต่หมายถึงรัฐบาลตามความหมายอย่างกว้างคือ หมายถึงผู้ใช้อำนาจปกครองสูงสุด ซึ่งหมายถึง สภานิติบัญญัติ คณะรัฐมนตรี และศาล และในสาระสำคัญเกี่ยวกับรัฐบาลได้หมายความรวมถึง มีรัฐบาลเป็นผู้ดำเนินการให้มีบริการสาธารณะ (Public service) หรือมีรัฐบาลที่มุ่งจะให้หลักประกันแก่พลเมืองทุกคนเกี่ยวกับการใช้เสรีภาพ หรือการถือเอาประโยชน์จากสิทธิของตน”

2.3 รูปแบบของรัฐ (Les formes de l'Etat)

ศาสตราจารย์ไพโรจน์ ชัยนาม⁽³⁾

ได้กล่าวถึงรูปแบบของรัฐไว้ดังนี้

“ในการศึกษาถึงรูปแบบของรัฐนั้น อาจพิจารณาได้ในสองแง่ที่ต่างกัน กล่าวคือ พิจารณาในแง่ทางการเมืองและพิจารณาในแง่กฎหมาย

ก. พิจารณารูปของรัฐในแง่การเมือง เป็นการพิจารณาในเรื่องอำนาจของรัฐ เช่น เป็นรัฐเสรีนิยม เป็นรัฐสังคมนิยม หรือเป็นรัฐบวรราช

ข. พิจารณารูปของรัฐในแง่กฎหมาย จะแตกต่างออกไปกับการพิจารณาในแง่ทางการเมืองมาก เพราะเกี่ยวกับโครงสร้างภายในแห่งอำนาจของรัฐ อำนาจนี้จะเป็นอำนาจแห่ง

(1) Claude Albert Colliard, สถาบันความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ, พิมพ์ครั้งที่ 7 1978 หน้า 81 อ้างใน ไพโรจน์ ชัยนาม, อ้างถึงแล้ว, หน้า 272.

(2) สมภพ โหตระกิตย์, อ้างถึงแล้ว หน้า 3-4.

(3) ไพโรจน์ ชัยนาม, อ้างถึงแล้ว, หน้า 303-307.

ฝ่ายซึ่งแสดงถึงอธิปไตยของรัฐ หรือเป็นอำนาจที่แยกศูนย์กลางออกจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะพบว่า ในแง่กฎหมายเราแบ่งออกเป็น รัฐเดี่ยว (Etat unitaire หรือ Etat simple) และรัฐรวม (Etat composé) หรือ “สมาคมระหว่างรัฐ” (Association d’Etats)”

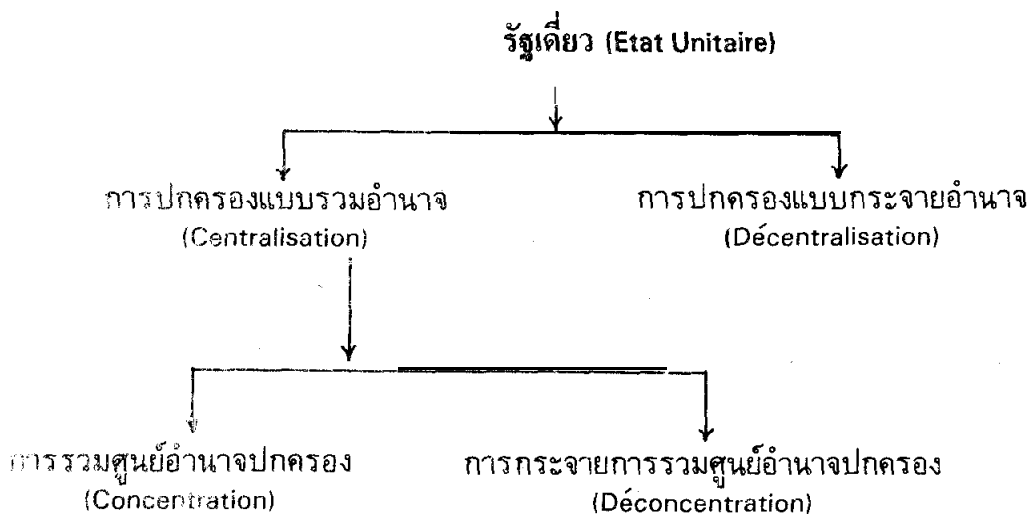
ในที่นี้จะขออนุญาตอธิบายเฉพาะการจัดแบบกฎหมายเท่านั้น ซึ่งแบ่งเป็นรัฐเดี่ยวและรัฐรวม

1. รัฐเดี่ยว คือ รัฐที่มีศูนย์กลางทางการเมืองและการปกครองแห่งเดียวกัน เป็นรัฐที่มีผู้ใช้อำนาจอธิปไตยทั้งภายในและภายนอกประเทศเป็นศูนย์กลางเดียวกัน คือรัฐที่มีสภาพเป็นนิติบุคคล บุคคลทุกคนในประเทศจะอยู่ใต้บังคับบัญชาของอำนาจแห่งเดียวกันนี้ ทุกคนจะอยู่ในระบอบการปกครองเดียวกัน จะอยู่ใต้บทบัญญัติของกฎหมายอย่างเดียวกัน⁽¹⁾

สำหรับรูปแบบการปกครองในรัฐเดี่ยวยมี 2 ระบบที่สำคัญคือ การปกครองแบบรวมอำนาจ (Centralisation) กับ การปกครองแบบกระจายอำนาจ (Décentralisation)

ซึ่งพอจะเขียนเป็นแผนผังได้ดังนี้

แผนผังรูปแบบการปกครองในรัฐเดี่ยว

⁽¹⁾ ปรีดี พนมยงค์, อ้างถึงแล้ว, หน้า 312-313.

2. รัฐรวม (Etat composé) หมายถึง การรวมกันของ 2 รัฐขึ้นไป

การจัดรูปแบบของรัฐรวม อาจจัดได้ 2 แบบ คือ แบบเก่าและแบบใหม่⁽¹⁾

ก. รัฐรวมแบบเก่า

รัฐรวมแบบเก่าอาจจำแนกได้ 3 ประเภท คือ

- ก. รัฐรวมที่มีประมุขร่วมกัน (L'Union personnelle)
- ข. รัฐรวมแท้จริง (L'Union réelle)
- ค. เครือจักรภพ (Commonwealth)

ข. รัฐรวมแบบใหม่

รัฐรวมแบบใหม่อาจจำแนกได้ 2 ประเภท คือ

- ก. สมาพันธรัฐ (La Confédération d'Etats)
- ข. สหพันธรัฐ (L'Etat fédéral)

ความหมายของ “สมาพันธรัฐ” ในทางกฎหมายระหว่างประเทศถือว่าสมาพันธรัฐเป็นสมาคมระหว่างรัฐ (Association d'Etats) ทั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์ทางกฎหมายของรัฐสมาชิกจะถูกกำหนดโดยสนธิสัญญาระหว่างรัฐนั้น บนพื้นฐานความเท่าเทียมกัน และรัฐสมาชิกจะต้องยอมรับในเงื่อนไขแห่งสนธิสัญญาอย่างเป็นเอกฉันท์ (unanimité)

ส่วนความหมายของ “สหพันธรัฐ” ก็คือ การรวมรัฐต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามความหมายของกฎหมายภายใน นั่นคือ กฎหมายรัฐธรรมนูญ ในลักษณะที่มีการสร้างรัฐขึ้นให้อยู่เหนือและซ้อนอยู่กับรัฐต่าง ๆ ที่มารวมกัน หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่ง สหพันธรัฐเป็นรูปแบบที่รัฐเอกราชหลาย ๆ รัฐยอมรับที่จะอยู่ร่วมกันภายใต้กฎเกณฑ์อันเดียวกันโดยยอมสละอำนาจบางส่วนของตน⁽²⁾

2.4 รัฐตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2521

ตามบทบัญญัติ มาตรา 1 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2521 ระบุว่า “ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรอันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกไม่ได้” นั้นได้แสดงถึงลักษณะความเป็น “รัฐเดี่ยว” ของประเทศไทย สำหรับคำว่า “อันหนึ่งอันเดียว จะแบ่งแยกไม่ได้” นั้น ในชั้นขณะ

(1) รายละเอียดโปรดศึกษาจาก โกลิน ฟลกุล, กฎหมายมหาชนเบื้องต้น, อังถึงแล้ว, หน้า 95-110.

(2) โกลิน ฟลกุล, เพิ่งอ้าง, หน้า 97.

กรรมวิธีการร่างรัฐธรรมนูญได้มีคณะกรรมการบางท่านเสนอขอให้ตัดคำว่า "อันหนึ่งอันเดียว" ออก และเขียนใหม่เป็นว่า "ประเทศไทยเป็นราชอาณาจักรที่จะแบ่งแยกมิได้" ซึ่งผู้ช่วยเลขานุการคณะกรรมการฯ ก็ได้ชี้แจงว่า คำว่า "อันหนึ่งอันเดียว" เป็นคำที่ชี้ถึงความเป็น "รัฐเดี่ยว" จะตัดออกไปมิได้ ถ้าไม่ยากใช้คำว่า "อัน" ก็ต้องหาคำอื่นมาแทน กรรมการฯ ท่านอื่นก็ให้เหตุผลว่าเราได้ใช้คำนี้มาแล้วในรัฐธรรมนูญหลายฉบับ ก็เป็นที่เข้าใจกัน และคำว่า "อันหนึ่งอันเดียว" ไม่ได้หมายถึง "อัน"⁽¹⁾

กล่าวโดยสรุป ประเทศไทยมีรูปแบบของ "รัฐเดี่ยว" มิใช่ "รัฐรวม" แต่ประการใด

---

(1) รายงานการประชุมคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ครั้งที่ 16/2521 วันพฤหัสบดีที่ 16 มีนาคม 2521, หน้า 1/2-1/3 อ้างใน โทคิน พลกุล, ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย: กรุงเทพฯ, ศูนย์การพิมพ์พลชัย, 2530, หน้า 5.

หนังสืออ่านประกอบบทที่ 2

ภาคภาษาไทย

ไพโรจน์ ชัยนาม, สถาบันการเมืองและกฎหมายรัฐธรรมนูญ, ภาค 1, ความนำทั่วไป, กรุงเทพฯ

: สารศึกษาการพิมพ์, 2524.

โกคิน พลกุล, กฎหมายมหาชนเบื้องต้น, กรุงเทพฯ : ธรรมศาสตร์, 2525.

โกคิน พลกุล, ปัญหาและข้อคิดบางเรื่องจากรัฐธรรมนูญไทย, กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์พลชัย,

2529.

สิริวัฒน์ สุภรณ์ไพบูลย์, กฎหมายรัฐธรรมนูญ (LA 203), กรุงเทพฯ : ประชาชน, 2529.

ภาคภาษาต่างประเทศ

Andre' Hauriou et Jean Gicquel, Droit Constitutionnel et Institutions politiques, 7e édition,

Edition Montchrestien, Paris, 1980.